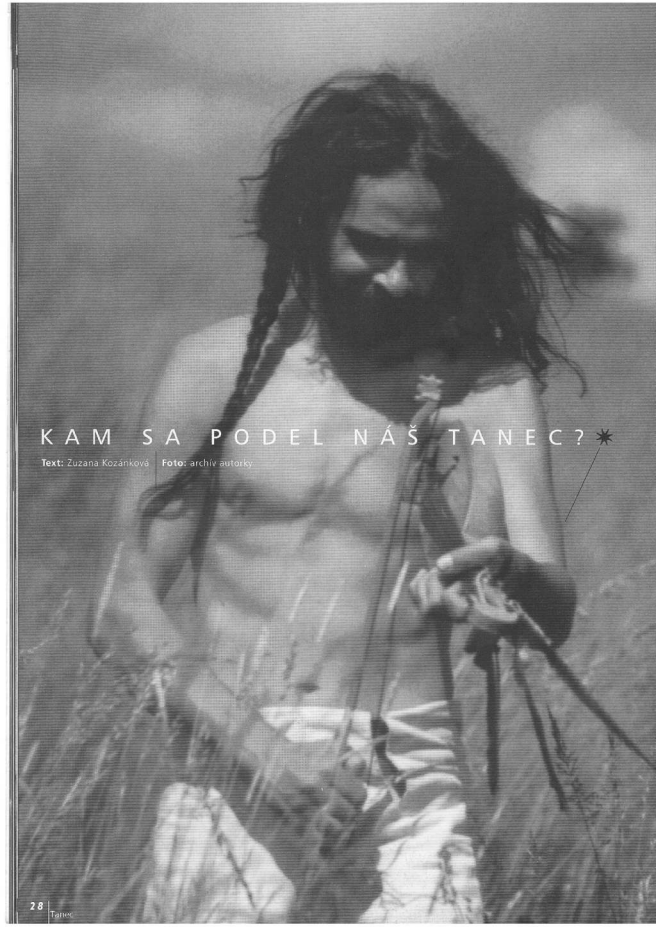

KAM SA PODEL NÁŠ TANEC? *

Text: Zuzana Kozánková Foto: archív autorky

Na prelome nového tisícročia sa hovorilo o novom veku, o nádeji na zmenu, o návrate ku koreňom atď. Po čase zisťujeme, že žijeme rovnako ako predtým. V rovnakom strese, s rovnakými problémami, s rovnakými hodnotami. Zabúdame na svoju podstatu, na svoje korene, ustavične sa obzeráme niekam inam (v súčasnosti najmä západným smerom), namiesto toho, aby sme sa väčšmi zahľadeli do seba. Čo s tým všetkým má spoločné tanec? Zjavne nič, no pritom veľmi veľa. Tanec, pre našich predkov taký dôležitý, sa dnes často stáva len zábavkou, ľudia si neraz ani neuvedomujú jeho hodnotu. O tanci a jeho význame pre človeka, pre národ, pre kultúru, som sa zhovárala so spisovateľom, hudobníkom, novinárom, no predovšetkým Slovanom celou svojou dušou Miro Slavom Švickým.

TANEC A KULTÚRA POHYBU

Zaoberáš sa životom Slovanov, objavuješ korene našej kultúry, nazeráš do spôsobu života našich predkov, odhaľuješ zabudnuté súvislosti medzi nimi a nami. Ako v tomto kontexte vnímaš tanec?

Keď sa pozeráme na Plickove filmy, ktoré sú dokumentom medzivojnového obdobia, vidíme, že vtedajšie deti, čo veľa tancovali, majú odlišnú kultúru chôdze, pohybov ako tie dnešné. Pohyby goralských chlapcov, ktorí žili v prírode, tancovali a hrali sa rôzne fyzické hry, sú krásne a podobajú sa pohybom hoci tureckých detí. Aj ony žijú v prírode, i keď inej, na púšti. Nezaťažili ich školské aktivity, nemajú pokrivené chrbtice, majú rovnako vznešené držanie tela ako goralskí, kysuckí alebo iní chlapci, akých ste mohli vtedy hocikeď na Slovensku bežne nájsť. Dnes, keď sa pozeráme na chôdzu ľudí, vidíme, že kráčajú meravo, ťažko, akoby niesli náklad. Ako to všetko súvisí s tancom?

Tanec nie je len istý duchovno-umelecký pohybový smer. Je to v zásade aj životný prejav. Aj vtáky tancujú, a to nielen vtedy, keď sa pária. Ich pohyby sú zjavne účelové, ale i skryté účelové, také, ktoré pôsobia na dušu, ktorú majú aj zvieratá. A tak je to aj s ľuďmi – z prírodného pohľadu je každý pohyb tancom.

Tanec je životný prejav. Keď sa chceme zamerať na jeho dôsledky, zoberme si napríklad zdravotný stav ľudí. Koľko úrazov vzniká preto, že nevieme poriadne chodiť. Naše pohyby sú neurotické, čo vedie k nerovnováhe. Preto by mali mať deti na základnej škole hodiny tanca. Telesná výchova sa často „odbijie“ loptovými hrami, zavisť to, samozrejme, aj od vyučujúceho. Dá sa povedať, že kultúra pohybu je u nás veľmi zanedbaná. Ľudia, ktorí sa zaoberajú pohybom, majú oveľa menej úrazov ako ľudia, ktorí vôbec o pohybovú kultúru nedbajú. Zaslúžilo by si to oveľa viac pozornosti. Na udržanie živodrah tela (nervov), na udržanie svalstva, pružnosti šliach, udržanie denného tepu života – na to všetko je tanec dobrý.

TANEC AKO DUCHOVNÁ POTREBA

Tanec je aj duchovnou životnou potrebou. Keď si človek schuti zatancuje na hudbu, ktorá ho nadchýňa, účinky tanca sú iné, ako keď človek vykonáva pohyb len fyzicky. Prežíva určité duchovné naplnenie, vytrženie, dalo by sa povedať až osvietenie. Telo vtedy podá úplne iný výkon. Tanec bez duševného prežitia je ako prijímanie potraviny bez vychutnávania. Živiny sa nevstrebajú, telo ich nedokáže správne rozložiť ani využiť. Tak je to aj s tancom. Keď deti na telesnej výchove vykonávajú určité pohyby bez nadšenia, neprináša to želaný účinok a môže to byť dokonca nebezpečné. Vieme,

Miro Slav Švický je autorom kníh Návrh Slovanov, Čaro štyroch živlov a Čaro prírody, v ktorých zaujímavou formou a novým spôsobom približuje náš pôvod, život Slovanov na našom území a jeho prepojenie so súčasnosťou. Vo viacerých oblastiach Slovenska vyučuje hru na prírodných, pôvodných hudobných nástrojoch, ktoré sám aj vyrába. Niektorí ho poznajú aj v spojení s obradnou hudobnou skupinou Bytosti, ktorá už viackrát vystúpila pri rôznych príležitostiach aj v Bratislave. Je autorom štyroch CD nosičov, na ktorých sa stretneme so slovenskou ľudovou hudbou spracovanou tak trochu inak. Posledný z nich – Perúnovo drevo – vrelo odporúčam.

Miro Slav prednáša o prírodných kultúrach, najmä o prírodnej kultúre staroslovenskej, no i tej súčasnej slovenskej. Okrem toho prístupňuje viaceré spôsoby rozjímania – prijímania životnej sily – vrátane spevavých a pohybových rozjímaní. Je spoluzakladateľom trnavského strediska Diva a vydavateľstva Diva, ktoré okrem kníh a hudobných nahrávok vydáva štvrťročník Diva, časopis pre pôvodné prírodné duchovno.

že keď sa do svalov cez živodráhy nedostanú potrebné impulzy, svalstvo sa dostatočne neprekrví. Nasledujú bolesti a zranenia. Dôkazom toho sú napríklad niektorí folkloristi. Ak vykonávajú tanec len fyzicky, bez nadšenia, v tridsiatke, tridsaťpäťke idú do invalidného dôchodku. Kedysi ľudia skákali odzemu, len keď cítili nadšenie. Vďaka tomu bežne tancovali šesťdesiat či sedemdesiatroční ľudia.

TANEC A NAŠI SLOVANSKÍ PREDKOVIA

Myslíte, že aj starí Slováci tanec chápali podobne? Nebol profesionálnym umením, no zrejme ho podvedome i vedome pri rôznych príležitostiach rozvíjali...

To je isté. Tanec nebol umením, ale rozhodne bol životnou potrebou našich predkov. Určite nepoužívali výrazy, pojmy, aké používame dnes my, ale jednoznačne vnímali tanec inak ako naša dnešná spoločnosť. Vedome ho rozvíjali, o čom svedčia dôkazy. Napríklad na sviatky vchádzali rozrôznené tancujúci Slováci v maskách do kostolov (na pôvodné, ale aj pokresťančené sviatky). Tento spontánny prejav cirkve zakazovala. Ľudia však oslavovali rozličné sviatky s nadšením, boli doslova vo výtržení. A to aj vtedy, keď odpredvádzali duše mŕtvych. Netancovali nariadenými krokmi. Tancovali z nadšenia a z duše. Keď skúmame prírodné národy, zisťujeme, že každý sviatok, každý obrad slávil tancom. Aj na Slovensku to bolo tak. Bol tanec svadobný (dodnes sa zachoval, napríklad rejdový na stredovýchodnom Slovensku) i pohrebne. Na karoch sa aj dnes spieva a podľa pôvodných zvyklostí sa ľudia museli aj trochu veselíť, pretože nielen smútili za zosnulým, ale zároveň oslavovali život jeho duše niekde na druhom svete. To všetko vyjadrovali aj tancom.

Na Slovensku boli tance na všetkých príležitostiach. Keď spontánne, s ktorými sa i dnes stretávame, keď chodíme medzi deti do škôly s písňalou a bubnom. Začneme hrať a deti tancujú samy, nemúsime ich ani vyzvať. U dospelých to je inak. Tancovať si len tak, bez obradu, bez filozofovania, jednoducho z radosti i smútku, prejavit sa určitými pohybmi, ktoré môžu prejsť do tanca, s tým sa často nestretneme. A to je škoda, lebo tanec má terapeutické, očistné účinky. Otvára sa pri ňom telo i duša človeka. Ba dá sa povedať, že tanec prináša aj osvietenie, duchovné naplnenie, alebo – inak povedané – nadšenie, výtrženie. Historici označujú tance Slovanov vedeckým pojmom extatické tance. V terapii a psychoterapii sa používajú zase iné výrazy.

TANEC UMENÍM

Kedy a prečo sa tanec stáva umením?

Neviem to presne definovať, ale myslím, že tanec sa umením stáva vtedy, keď sa robí zámerne, keď nie je prirodzeným prejavom. Umenie súvisí s umom. Keď si niečo uvedomujeme, vážeme alebo cítíme, lepšie si to uchováme, ako

zmysel, predsudok.

Keď som mal osm rokov, bol som na Hľpe na Horehroní sesterami na svadbe. Žaži som tam čosi, čo si dodnes pamätám, akoby sa to stalo včera. Všetko sa triaslo, keď Horehronci tancovali na doskách dupky. Zdúch sa dal kraťaz. Z toho tanca sálala taká silná živa (sila), ako keď dnes počujem naraz hrať styridsať afrických bubeníkov. Horehronci sa mi dokonca zda-

keď to robíme len bezprostredne, nie zámerne.

A tanec si dnes potrebujeme udržať. Ľudia majú tisíc dôvodov zaoberať sa hoc internetom, počúvať rádio. Ale zdaniľovo (!) nemajú nijaký dôvod tancovať. Je potrebné zdôvodniť, prečo je tanec dôležitý, prečo sa mu treba – ako umeniu – venovať.

Tanec je prirodzeným prejavom detí v predškolskom veku, ktoré, ako sme už spomenuli, začnú tancovať, keď hráme na bubne či písťalke. Keď sa človek chce venovať tancu ako umeniu, musí prejsť talentovými skúškami. No čo ak niekto nemá predpoklady na to, aby tancoval balet alebo ľudové tance, a napriek tomu ho tanec láka? Čo mu ostáva okrem aerobiku? Ľudový tanec vzniká tisícročia. Obsahuje univerzálne prvky, spoločné tancom rozličných etník. Napríklad jednokrokový nájdeme v tancoch Indanov i Slovákov. Na druhej strane sa ľudové tance veľmi líšia. V goralských tancoch, ktoré vytvorili ľudia z hôr, sú, prirodzene, oveľa náročnejšie pohyby ako hoci v tancoch ľudí z okolia Trnavy, kde cítiť aj vplyv novohorskej vlny. Ľudový tanec ako všeobecný pojem neexistuje, existujú ľudové tance.

Škoda, že dnes terapeuti nevedia využiť tisícročné prvky ľudových tancov.

NEVIEME, ČO MÁME

Prečo je to tak?

Myslím si, že to tak nie je všade. Poviem, prečo je to tak u nás.

Vo vývoji národa, spoločnosti alebo civilizácie si v istej chvíli ľudia začnú uvedomovať silu dávneho. Televízne dokumenty o Kečuánoch hovoria, že každý krok v tanci má svoj význam. Vysvetľujú, čo-ktorý krok znamená, na čo je dobrý. Také čosi som na Slovensku nepostrehol. I napriek tomu, že naše tance nie sú mladšie ako kečuánske a takisto sa v nich skrývajú mnohé významy. Napríklad zdvihnutie rúk k nebesám počas tanca má nejaký význam. Vo folklórnych súboroch sa však zdvihnú ruky vtedy, keď sa tanečníci dohodnú alebo o tom rozhodne choreograf.

Každý slovenský, ale aj maďarský, ruský, cigánsky tanec, každý pohyb v týchto tancoch mal kedysi určitý význam. V Čičmanoch sa napríklad tancovali ženské brušné tance, goralské tance sú zamerané na pružnosť. V krúťvých tancoch – kánkách sa človek točí okolo vlastnej osi. Keď to robí Tibetán, je to duchovné. Keď naše tance nazveme duchovnými, všetci sa zľaknú, že tu vzniká nejaké náboženstvo, sekta... Na Slovensku predsa nemáme duchovné tance! Duchovne spájame s modlením. Tancovanie nesmie byť duchovné. To je, samozrejme, ne-

li silnejší, pretože pri tanci ešte aj spievajú. Ich spev vychádza od bránice, z miesta, odkiaľ pochádza staroslovanská sila v páse, ktorú kedysi vedeli muži bežne využívať. Ten hlas sa spod bránice tlačí k hlave, životná sila potom prúdi všetkými dôležitými dráhami. Má to silný účinok, a nie je náhoda, že aj Tibetania používajú určité druhy hlasov. Gregoriánsky chorál používa zase celkom iné hlasy.

ČÍTIŤ VLASTNÉ KORENE

Prečo dnes ľuďom stačí sadnúť si do hľadiska a pasívne si popasť oči na tom, ako druhí tancujú či spievajú. Stačí im vidieť formu a neprežiť to v sebe. Ako je možné, že sa stráca potreba tancovať?

Stráca sa, ale to neznamena, že sa stráca. Stráca sa v podmienkach, v ktorých dnes žijeme. Pri našom rebríku hodnôt je to v podstate prirodzené. Ľudia sa naháňajú predovšetkým za peniazmi, potrebujú čo najviac informácií, ktoré však nevedia triediť, dôsledkom čoho tu máme civilizáciu inteligentných hlupákov. Majú množstvo správ, všetko vedia, ale... V počte našich ľudí žije Slovensko na poprednom mieste. Niektorí Slováci sú dokonca nešťastní preto, lebo sú Slováci. To tiež odzrkadľuje naše hodnoty. Sme civilizáciou inteligentných a zároveň nemúdrych ľudí. Pretože múdrosť a inteligencia sú dve rôzne vlastnosti. Múdry človek je ten, ktorý sa dokáže správne zachovať v každodennom živote, nezáleží na tom, koľko má informácií. I na to je tanec dobrý. Na to, aby sa v ľudoch podporila múdrosť.

Staroslovanské slovo „múdrost“, z ktorého pochádza slovo „mudrc“ a aj „madra“ (madra – vedomkyňa, na severnom Slovensku je to doľoženie), totiž súvisí s indickým slovom „mudra“, čo znamená pohyb vedúci k určitej múdrosti. Je to duchovný pohyb a teda „mudry“ sú určité cvičenia. Významovo podobné aj u staroslovanského slova „tance“ so starým indoeurópskym, do indie preneseným slovom „tantra“. Smeruje k múdrosti cez určité, až tanečné pohyby. Toto sú korene, ktoré dnes vôbec nevyužívame. Poznatky o taiči či joge sa pre nás zachovali len vďaka pokoleniam čínskych a indických vedcom, ktorí na nich pracovali.

Kultúra má svoje korene. Živa (sila) z tých koreňov prechádza do koruny. Tá zaktivne a neškodí priniesť plody. Prírody spadnú, časť z nich dá nové semená a časť zničia, alebo ich zjedlá iné bytosti. Tak je to aj s kultúrami alebo civilizáciami. My dnes tie plody nevidíme, alebo možno práve teraz živa prúdi do koruny... A možno práve teraz je tá doba, keď môže naša kultúrna skupina (jazykovo-kultúrna skupina Slovákov

profesionálny súbor, líšime sa od javiskových hráčov tým, že považujeme za potrebné dostať sa do stavu, keď sa ruky majú prečo zdvihnúť k nebesám, aby sme neboli len igríci, ktorí v podstate robia len nejaké husárske kúsky. Snažíme sa byť aj prostredníkmi medzi prírodnými silami a ľuďmi, ktorí sú od nich odtrhnutí a starajú sa väčšinou o brucho, bankové konto, sú „zakliati“ v zlovykoch. Naša hra a nebadaj aj

a staroeurópskeho označenia svätosti – div (u Keltoŕov dyw), z čoho je u Keltoŕov posvätná bytosť Dyva, u Slovanov Diva, u Indov Dyva. Keď mali prírodní ľudia radosť, keď si zapálili oheň, tancovali si pri ňom, ohrievali sa, boli nadšení ako deti. V tej staršej dobe všetci tancovali. Divotaneč – nespátný tanec bez akýchkoľvek strukcií folklórnych regionálnych prvkov – je prirodzený všetkým ľuďom, všetkým živým bytosťami.

alebo Slovanov) vedome zachytiť tie veci, ako to kedysi robili indickí jogini alebo čínski mníši. Nejde o prestíž. Skôr o to, ako pomôcť ľuďom, ktorí sú na našom území podľa štatistik nešťastní.

FOLKLÓR SA MUSÍ ZMENÍŤ

Dnes u nás máme niekoľko smerov táidi, niekoľko škôl jogy, vyučujeme kalanetiku, aerobik, akademické tance. Preto tu nie je nič, čo čerpá z pôvodných tancoŕov. Okrem folklóru, ktorý je však založený dosť materialisticky. Je to prirodzené, veď folklórne súbory zakladala generácia päťdesiatych rokov, keď nastupoval komunizmus, a tak sa folklór ustanovil racionálne a materialisticky. Racionálne rozdelili tance na také a onaké, účelovo sa niektoré rozvíjali a iné nechali viac-menej zaniknúť. Dnes je však iná doba a aj folklór sa bude musieť zmeniť. V Juhoslávii zmizli ročne stovky piesní aj tance sa vyhlianjú. U nás sa buď úplne pridržujeme toho, čo vzniklo v päťdesiatych rokoch, alebo pripúšťame všetko cudzie. Medzi tým nie je nič. Okrem niekoľkých pokusov v hudbe, akými sú terčovskí bigbít, Arzen alebo skupina Jej družina. Títo ľudia robia niečo nové, no to je veľmi ojedinelý jav. Lebo všetko cudzie nám dáva oveľa väčšie možnosti, ako keď začneme robiť niečo pôvodné. Tu nenarazíme na odpor tradicionalistov, ktorým prekáža rozvíjanie pôvodného. Poznáme mnohých ľudí, ktorých si vážim, ktorých by som nazval krajinými tradicionalistami, a všimol som si, že rokmi sa ich postoj mení. Postupne zisťujú, čo je vývojachopné a čo je aj dobré. Som si istý, že je len otázka času, kedy sa ľudia – predovšetkým mestskí – začnú zaujímať o pôvodné tance. Pretože v mestách sú ľudia prúdnejší, v mestách – čo ma prekvapilo – je záujem nielen o fajary, ale aj o divotaneč (k nim sa ešte dostaneme).

UMENIE A POSLANIE HERCOV A TANEČNÍKOV

Hovoríme, že umenie sa dnes tanec uchováva, čo je nesporné. Je však možné v profesionálnom prostredí hovoriť o úprimnosti a aspoň do istej miery zachovať duchovno, ktoré je veľmi dôležité?

Keď sme raz s našou obradnou hudobnou skupinou Bytosti skúšali pieseň, dohodli sme sa, že na konci všetci prestaneme hrať na bubnoch, zdvihneme ruky k nebesám a budeme pokračovať len v speve. Skúšali sme skladbu, a keď prišiel ten okamih, ja som ešte nemal potrebu ruky zdvihnúť. Necítil som tú pravú energiu, nebol ten správny čas. A tak som pokračoval v hre na bubne, čo niektorých pobúrilo. My však nie sme

tanec, ak by ich k nemu vyprovokovala, môžu byť pre nich oslobodzujúce. Naša úloha je podobná ako pri javiskovom tanci, ibaže javiskový tanec je v prejavie prísnejší (a v zásade aj bohatší) v tom zmysle, že javiskový tanečník musí tie ruky zdvihnúť. No a v tom je práve umenie a poslanie javiskového tanečníka – zdvihnúť ruky a neurobiť to falošne. Pri zdvihnúť rúk môže prečiť spojenie s nebesami, so zemou alebo so stromom, s radosťou, múdrosťou. Javiskové umenie považujem za dôležité, napriek tomu, že sa mu veľmi nevenujem.

Umelci však potrebujú živnú pôdu na to, aby ich práca mala význam pre ľudí. Tou živnou pôdou môže byť aj prepojenie medzi umením a prirodzenosťou, ktoré je vlastné deťom (hovoriť sme o ňom v súvislosti s deťmi tancujúcimi v školke), ale neskôr sa stráca. Dospelý človek má len málo možností dostať sa k nemu. Dnes je napríklad veľa gitaristov, lebo desiatky rokov sa u nás rozvíjala hra na gitare. Hrali na nej ľudia pri táborákoch, vzťah ku gitare (hoci aj klasickej) sa vytvoril na základe bezprostredného osobného kontaktu. Kedysi sa takto tancovalo. No dnes sa s tým už nestretneme. Dnes, keď chodím po Slovensku, badám, že čím väčšie mesto, tým menej ľudí tancuje. Na severe a východe Slovenska je to lepšie, viac ľudí má schopnosť spievať a tancovať. Bratislava je na tom najhoršie, lebo tu majú ľudia najviac predsudkov súvisiacich s tým, ako by sa človek mal správať.

DIVOTANCE

Čo sú divotance, kde sa s nimi môžu ľudia stretnúť, kedy si môžu zatancovať?

Už v samom slove divotaneč je zachytená podstata. Divý kedysi znamenalo voľný, krásny aj posvätný. Vychádza to zo staroindoeurópskeho

Divotance, kde mali byť nespátné, voľné, božské, posvätné. Ľudia mali tance na všetky sviatky, radosť patrila ku každému dňu. Detvanci dodnes majú divotaneč, v ktorom napodobujú korunu stromu. Tancujú svoju dvojkorunu, prehýbajú sa ako stromy a sami hovoria, že rukami napodobujú kýmajúce sa koruny borovic, ktoré rastú na Podpoľaní. Tak ako sa stromy hýbu vo vetre, tak sa ohýba aj človek. Aj v piesňach sa spieva o stromoch, o skalách... Poznáme aj tance šamanské ako Medvedku, daj labku, alebo Oví z vŕchov zo spísko-šarišského pomezia. (V ňom sa znázorňuje úhyn orca, spieva sa o tom, ako sa treba o ovceku starať, a napokon sa tanečník vŕha po zemi, znázorňujúce ovca.)

V Trnave sme aj tento rok otvorili stredu Diva, kde učim ľudí prirodzenosti. Vlastne ich k nej len nabádam. Pomocou určitých pohybů, stôroamičených overených tanečných prvků sa ľudia dostanú k voľnému tancu. Ľudové tance obsahujú rôzne prvky a ja ich hojne využívam – od točenia až po dvíhanie, plieskanie sa po vnútorných stranách stehien... To všetko má na ľudí pozitívny vplyv. Ľudové tance sú najviac, najväčšie poukazujú na divotance, takže ich používame ako pomôcku. Keď ľudia zvládnu určité pohybové prvky, paradoxne sa cez tú zdaniľú umelosť dostávajú k prirodzenosti, sú schopní voľne tancovať. Ak niekto „odrástol“ na diskoteke, jeho pohyb bude vychádzať odiaľ. Na divotance sa musíme vrátiť k prirodzenejším pohybom. Tie sa, samozrejme, líšia od javiskových tancoŕov. Využívame pohyby, ktoré môže človek ľahko urobiť.

Divotance tancujeme pri rôznych príležitostiach, pri slávnostiach a obradoch. Najkrajšie a najúčinnejšie sú v lesoch. Nie je však nevyhnutné tancovať za splnu mesiaca pri ohni zapálenom kresadlom. Nemyslím si, že by prírodný človek musel žiť asketickým spôsobom niekde v lesoch. Zatancovať si môžete aj v bytovke i to má silný účinok. Kde je človek, tam musí byť tanec.

Do Divy chodí väčšinou mestskí ľudia, nie folklóristi. (Prichádzajú aj nejakí etnografi z Trnavy, Nitry, občas niekto z Bratislavy.) Najmenej raz do týždňa tancujú títo ľudia divotance – od sedemdesiatych až po deťochodcov. Je ich však ešte vždy málo. Myslím, že je len otázka času, keď sa začne viac ľudí zaujímať o svoju kultúru. Keby bolo viac roztančovancových ľudí, aj taneční umelci by mali viac prívrženců, ktorí by im rozumeli a išli by sa pozrieť na ich predstavenia. Navyše by národ nebol taký strnulý, smutný, nervózný, aký je dnes. Všetci, čo sme vyrastali na konci dvadsiateho storočia, sme istým spôsobom neurotici, všetci máme v sebe dávku civilizačnej stiesnenosti, napätia. Mnohým by práve tanec mohol pomôcť. Bolo by krásne a užitočné, keby sa na školách väčšmi využíval a učil tanec.

